

DOI: 10.53425/madergisi.1089290

Araştırma Makalesi-Research Article

LÜBNAN'I FENİKE'YE EŞLEŞTİRMEK: ERNEST RENAN'IN FİLOLOJİK YAKLAŞIMI VE MISSION DE PHÉNICIE*

M. Fahri Danış**
Esra Danacıoğlu***

ÖZ: 19. yüzyılın ikinci yarısının en önemli Fransız Şarkiyatçıları arasında yer alan Ernest Renan, aynı zamanda bir antropolog ve filolog olarak, çalışmalarının büyük bir kısmını “Sâmî aklı” adını verdiği fenomeni açıklamaya adanmıştır. “Müslüman-Arap” karakteri çerçevesinde somutlaşan Sâmî ırkı, Renan için “tamamlanmamış” ve “eksik” bir kategori anlamına gelirken bu eksikliğin temelinde dilbilimsel nitelikler yerleştirilir. Renan’a göre Sâmîlerin Hint-Avrupa topluluklarından geri olmalarının asıl sebebi, dillerinin ve ondan doğan bütün bir kültürel sistemlerinin çok sessizliğe izin vermeyen stabil ya da donuk yapısıdır. Öte yandan pek bilinmemesi de Renan, Fenike arkeolojisi ve antropolojisinin modern dönemdeki kurucu figürlerinden biridir ve 1860’lı yıllarda Fransız imparatoru III. Napolyon’un görevlendirmesiyle çıktığı Lübnan ziyareti, siyasal açıdan oldukça önemli sonuçlara yol açmıştır. Renan’ın, başta Mârûnîler olmak üzere Lübnan’daki Hıristiyan topluluklar üzerine gözlemleriyle

---

* Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Esra Danacıoğlu danışmanlığında Mehmet Fahri Danış tarafından “Fenike Miti, Fenikecilik ve Lübnan Düşüncesinin Temelleri” başlığı ile yürütülen Doktora tezinden türetilmiştir.

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, fahri.danis@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5872-6873.

*** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, edanaci@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8245-414X.

Geliş Tarihi-Received Date: 17.03.2022
Kabul Tarihi-Accepted Date: 13.04.2022

Fenikeliler hakkındaki çıkarımlarını ihtiva eden *Mission de Phénicie* başlıklı yapıtı, modern Lübnan düşüncesini mümkün kılan çok önemli bir temsiliyet sürecini gündeme getirir. Lübnanlıların Fenikelilerin soyundan geldikleri ve çevrelerindeki Arap-İslam (yani Sâmi) kültürel kalıplarından azade, istisnai bir milli karaktere sahip oldukları yönündeki yaklaşım, Suriye'den ve daha geniş bir Arap siyasal örgütlenmesinden bağımsız Lübnan düşüncesinin çekirdeğini oluşturacaktır. Bu çalışmada, öncelikle Renan'ın Sâmi antropolojisi ve filolojisiyle ilgili genel düşünceleri ortaya konulacak ardından onun, teritoryal Lübnan milliyetçiliğine yön veren Lübnan gezisi ve *Mission de Phénicie*'si üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ernest Renan, Lübnan, Şarkiyatçılık, Sâmiler, Fenikeliler.

REPRESENTING LEBANON AS PHOENICIA: ERNEST RENAN'S PHILOLOGICAL APPROACH AND MISSION DE PHÉNICIE

ABSTRACT: Ernest Renan, who was among the most important French Orientalists of the second half of the 19th century, also as an anthropologist and philologist, devoted most of his career to explaining the phenomenon he called the "Semitic mind". While the Semitic race, embodied within the framework of the "Muslim-Arab" character, means an "incomplete" and "deficient" category for Renan, linguistic qualities are placed on the basis of this deficiency. According to Renan, the main reason for the Semitic backwardness from the Indo-European communities is the stable or opaque structure of their language and their entire cultural system, which does not allow diversity. On the other hand, although it is not well known, Renan is one of the founding figures of Phoenician archeology and anthropology in the modern period, and his visit to Lebanon, which he took on the assignment of the French emperor III. Napoleon in the 1860s, led to very important political results. Renan's work titled *Mission de Phénicie*, which includes his observations on the Christian communities in Lebanon, especially the Maronites, and his deductions about the Phoenicians, brings up a very important representation process that makes modern Lebanese thought possible. The approach that the Lebanese are descended from Phoenicians and have an exceptional national character, free from the Arab-Islamic (i.e. Semitic) cultural patterns around them, will form the core of Lebanese thought independent of Syria and the wider Arab political organization. In this study, first of all, Renan's general thoughts on Semitic anthropology and philology will be revealed, and then his Lebanese

trip and Mission de Phénicie, which shaped territorial Lebanese nationalism, will be emphasized.

Keywords: Ernest Renan, Lebanon, Orientalism, Semitics, Phoenicians.

GİRİŞ

Muhtemelen bütün bir Şarkiyatçılık tarihi içerisindeki en ilginç figürlerden biri Ernest Renan'dır (Ö. 1892). Fransa'nın kuzeybatısındaki Breton bölgesinde alt sınıf bir ailede dünyaya gelen Renan, bir süre dini eğitim görür fakat yirmili yaşlarının ortalarında ilahiyat okulundan ayrılarak filoloji alanına kayar.¹ Doğu dilleriyle, özellikle İbrânîceyle ilgilenir ve gençlik yıllarında Arapça ile Süryânîce de öğrenir. Fransa'da 19. yüzyıl Şarkiyatçılığı, Silvestre de Sacy'nin mirasına dayanır ve Renan da Sacy'nin öğrencileriyle irtibat halindedir. Said, "Sacy başlatan, Renan ise sürdürüdür" der.² Irwin, Renan'ın "Sacy'nin simgelediği her şeyden nefret ettiğini" söyler.³ Gerçekten de Renan, henüz erken devirlerinden itibaren kendisini metodolojik anlamda Sacy'nin karşısında konumlandırır:

Dünya'da iki tür ruh vardır: Bazıları kendi düşüncelerini özel fikirler doğrultusunda şekillendirir ve her bir nesneyi analitik incelemeye tabii tutarken bazıları haklı olduklarına dair sarsılmaz ve genel bir inanca sahiptir. Mösyö de Sacy, kesinlikle bu ikinci gruba dahildir. Kendisi ne tarihçi, ne filozof, ne teolog, ne eleştirmen ne de politikacıdır. Yalnızca kendi vicdanıyla hareket eden ve hemen her konuda fikri olan küçük bir adamdır.⁴

Akademik tarzları ne kadar farklı olsa da Renan, kesinlikle Sacy tipi teknik bir Şarkiyatçıdır ki Said'in kastı da açıkça budur. 1852 yılında biri Süryânîlerde okült felsefe diğeri İbn Rüşd üzerine iki tez savunur. İbn Rüşd üzerine tezi (*Averroes et l'Averroisme*)

---

¹ Renan'ın, kahir ekseriyeti 20. yüzyılın hemen başında basılan, pek çok biyografisi vardır. Bunlardan bazıları için bkz. William Francis Barry, *Ernest Renan* (New York: Charles Scribner's Sons, 1905); Lewis Freeman Mott, *Ernest Renan* (New York: D. Appleton, 1921); Jean Pommier, *La Pensée Religieuse de Renan* (Paris: F. Rieder, 1925), 9-15.

² Edward Said, *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Yıldırım (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 140.

³ Robert Irwin, *Oryantalistler ve Düşmanları*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 170.

⁴ Ernest Renan, *Essais de Morale et de Critique* (Paris: Michel Levy Frères, 1859), 10.

Arapça kaynaklara hiç başvurulmaması ve Gazalî-İbn Rüşd tartışmasından bihaber olması gibi sebeplerle fazlaca eleştirilir.⁵ Arapçası yetersiz olsa da Renan'ın İbrânîcesi oldukça iyi düzeydedir.⁶ 1847 yılında, henüz yirmi dört yaşındayken yazdığı ve prestijli Volney ödülünü alan çalışması *Essai Historique et Théorique sur les Langues Sémitiques en Général et sur la Langue Hébraïque en Particulier* (Genel Olarak Sâmi Dilleri ve Özel Olarak İbrânî Dili Üzerine Tarihi ve Teorik Deneme), kendisinin en çok basılan ve referans verilen eseri *Histoire Générale*'e temel oluşturacaktır.⁷

1. RENAN'IN FİLOLOJİK METODOLOJİSİ VE SÂMÎ KATEGORİSİ

Renan'ı Avrupa Şarkiyatçılığı içerisinde öne çıkaran vasfı, genel Sâmi filolojisi ve antropolojisi üzerine yaptığı çalışmalarıdır. Bu çalışmaların temelindeyse büyük oranda, 19. yüzyıl Avrupası'nı etkisi altında bırakan Alman antropoloji geleneği vardır. Franz Bopp, Max Müller ve Fransız olmakla birlikte bu geleneğin bir parçası durumunda olan, Renan'ın yakın arkadaşı, Arthur de Gobineau gibi isimlerin tarihsel filolojik araştırmaları, bu bakımdan özellikle önemlidir.⁸ Alman Hintbilimci Müller'in dil ile ırk arasında kurduğu yakın ilişki, Renan'ın görüşlerini doğrudan etkiler. Mevcut

⁵ Bu eleştirilere genel bir bakış için bkz. John Marenbon, "Ernest Renan and Averroism: The Story of a Misinterpretation", *Renaissance Averroism and Its Aftermath: Arabic Philosophy in Early Modern Europe* içinde, ed. Anna Akasoy ve Guido Giglioni (New York: Springer, 2013), 273-283.

⁶ İbrânî dilinin yanında tarihine de ilgili olan Renan, ömrünün sonlarına doğru beş cilt halinde çıkartılan *Histoire de Peuple d'Israel*'i (İsrail Halkının Tarihi) yayımlar. Renan için Yahudilik, temelde diğer Sâmi ırklarından ayrı bir kategori olarak görülmez ve genellikle Hıristiyanlığın içerisinden çıktığı bir gelenek olarak algılanır. Öte yandan Yahudilik, hiyerarşide Sâmi ırklarının en alt kategorisinde bulunan Müslüman Araplıktan (filolojik ve medenilik açısından) daha üst bir pozisyonda konumlandırılır. Bu konuyla ilgili bkz. Guy G. Stroumsa, *The Idea of Semitic Monothemism: The Rise and Fall of a Scholarly Myth* (New York: Oxford University Press, 2021), 120-131.

⁷ İlk olarak 1855 yılında yayımlanan çalışmanın tam adı *Histoire Générale et Système Comparé des Langues Sémitiques*'dir (Sâmi Dillerinin Genel Tarihi ve Karşılaştırmalı Sistemi).

⁸ Joan Leopold, "Ernest Renan (1823-1892): From Linguistics and Psychology to Racial Ideology (1840s to 1860s)", *Historiographia Linguistica*, 37/1-2, (2010): 31-32.

dilleri üç temel kategori (Aryan, Semitik, Turanî) altında toplayan Müller, modern antropolojinin katı ırk teorisine karşıt olarak, insan topluluklarını dilbilimsel bir tasniflemeye tabi tutmayı savunur.⁹ Bu fikir, görüleceği üzere, Renan'ın temel tezlerini sunduğu *Histoire Générale*'e ilham kaynağı olacaktır. Renan'ın yakın dostu Gobineau'nun ırk teorisi ise çok daha katı ve doğrudan biyolojik ırkçılığa arka çıkan bir yapıdadır. 1853 ile 1855 yıllarında iki cilt olarak basılan temel eseri *Essai sur l'Inégalité des Races Humaines* (İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme), Aryan-Sâmî dikotomisinin kalıtsal-biyolojik kökenleri üzerinde durur ve tüm tarihi bu eksenle okuyarak Aryan üstünlüğünün, diğer ırklarla melezleşmesi sebebiyle sona ermeye mahkûm olduğunu savunur.¹⁰ Başta ırk mefhumunun biyolojik temelli ele alınması ve melezlik meseleleri olmak üzere Renan ile Gobineau'nun fikirleri pek çok noktada birbirleriyle uyumsuz olsa da dil ve dilin "mükemmelliğinin" ırksal "kaliteyi" belirlemesi noktasında Renan'ın Gobineau'dan etkilendiğine şüphe yoktur.¹¹ Konuyla ilgili çalışmasında Paul Lawrence Rose'un da belirttiği gibi, "Semitik" kategorisinin ırksal manada kullanımı ve hatta anti-Semitizm'in söylemsel arka planı Renan'ın çalışmaları üzerinden şekillenir fakat Renan'ın ırkçılığı ve anti-Semitizmi, Gobineau'nun biyolojik ırkçılığı ve kökten Sâmî karşıtlığı ile çok farklı bileşenlere sahiptir.¹² Renan'ın anti-Semitist söylem içerisindeki yeri bir miktar "kasıtsız" dır (*unintentional*) ve bu kasıtsızlık, ileride görüleceği üzere Fenike bahsinde de geçerli olacaktır.

---

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jon Stone, "Introduction", *The Essential Max Müller: On Language, Mythology and Religion* içinde, ed. Jon Stone (New York: Palgrave Macmillan, 2002), 12-14.

¹⁰ Bkz. Joseph Arthur de Gobineau, *İnsan Irklarının Eşitsizliği*, çev. Serkan Acar (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021): 158-170. İlgili bölümün başlığı, Gobineau'nun fikirlerini özetler: "Irkların Zeka Yönünden Eşitsizliğinin Kanıtları & Farklı Medeniyetler Karşılıklı Olarak İticedir & Melez Irkların Medeniyetleri de Aynı Şekilde Melezdir."

¹¹ Irwin'de Renan ile Gobineau'nun fikirlerinin karşılaştırılması için bkz. Irwin, *Oryantalistler ve Düşmanları*, 173-177.

¹² Paul Lawrence Rose, "Renan versus Gobineau: Semitism and Antisemitism, Ancient Races and Modern Liberal Nations", *History of European Ideas*, 39/4 (2013): 540.

Renan'ın düşüncelerini değerlendirirken akıldta tutulması gereken bir diğer nokta da onun Filhellenliğidir. 19. yüzyıl Şarkiyatçıların ve antik tarihçilerinin pek çoğu gibi Renan da Batı medeniyetinin temellerini Antik Yunan'da aramaya eğilimlidir. Hint-Avrupa ırklarının bir parçası olarak ele aldığı Yunan uygarlığı, Renan'da "kutsallığın kristalleştiği", Batı bilim ve tekniğinde zirvesini bulacak Aryan aklının ilk örneğidir.¹³ Tıpkı Gobineau gibi Renan da Antik Yunan'ın Sâmi komşularından ayrıştığı noktaları belirtmekten hususi bir zevk alır ve Sâmilere ayırdığı hemen her çalışmasında bu kıyaslamayı yapar. Ölümünden sonra yayımlanan *Prière sur l'Acropole* (Akropol'de Dua), Renan'ın Antik Yunan uygarlığına hayranlığını gösteren satırlarla doludur.¹⁴

Renan, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa Şarkiyatçılığı içerisinde Sâmi topluluklarla ilgili en önemli otorite konumundadır. Onun Sâmilere bakışı ve gerek dilleriyle gerekse kültürleriyle ilgili görüşleri, genellikle yanlış anlaşılma eğilimindedir. Her şeyden önce Renan, ırkların medeniyet içerisindeki konumlarını ya da "yüksek" ve "alçak" nitelikte oluşlarını "dil" üzerinden açıklar. Dolayısıyla Sâmi-Aryan dikotomisi, Renan'da filolojik temelli bir ayrışmaya referans verir ve Aryanların Sâmilere üstün oluşları ya da Sâmilere "eksik" bir ırk olarak tanımlanmaları da en temelde dilbilimsel bir olgudur.¹⁵ Alman filolog Bopp'un Hint-Avrupa dillerini karşılaştırmalı değerlendirdiği ve özellikle Aryan-Sâmi ayrışmasını dilbilimsel olarak incelediği başyapıtı *Grammatik des Sanskrit* (1813), bu noktada Renan'ı derinden etkilemiş gibidir.¹⁶ Renan'a göre Semitik diller fonetik açıdan Hint-Avrupa dillerinden üstün

¹³ Leopold, "Ernest Renan (1823-1892)", 52-53.

¹⁴ Literatürde Renan'ın Helen hayranlığı, genellikle İngiliz ırkçı şair Matthew Arnold'u (Ö. 1888) etkileyen fikirleri bağlamında ele alınır. Bkz. Athena S. Leoussi, "Nationalism and Racial Hellenism in Nineteenth-Century England and France", *Ethnic and Racial Studies*, 20/1 (1997): 42-68.

¹⁵ Geoffrey Galt Harpham, "Roots, Races, and the Return to Philology", *Representations*, 106/1 (2009): 46.

¹⁶ Jane Victoria Dagon, "Ernest Renan and the Question of Race", (Doktora Tezi, Louisiana State University, 1999), 34. Olender ise insan toplulukları arasındaki kategorik ayrışmayı dil ekseninde okuma fikrinin en başta Leibniz'e ait olduğunu söyler. Bkz. Maurice Olender, *The Languages of Paradise: Race, Religion and Philology in the Nineteenth Century* (Cambridge: Harvard University Press, 1992), 5.

olsalar da teknik açıdan Hint-Avrupa dilleri tarihsel süreçte mükemmelleşmiş ve bunun bir sonucu olarak da Batı'nın Doğu karşısında üstün olduğu bir kapsam oluşmuştur:

Hint-Avrupa ırkına kıyasla Sâmî ırkının gerçekten insan doğasının daha aşağı bir bileşimini temsil ettiğini ilk kabul eden benim. Sâmî ırkı; ne yalnızca Hint-Avrupa ırkının ulaşabildiği manevi zirvelere, ne Yunanların Latin uluslarına miras bıraktığı ölçülülük ve mükemmellik duygusuna, ne de Kelt halkının baskın özelliği olan hassas ve derin duyarlılığa erişmiştir. Sâmî vicdanı açıktır ancak çok geniş değildir, birliği harika bir şekilde anlar ancak çokluğa nasıl ulaşacağını bilmez. Tektanrıcılık her karakter fikrini özetler ve açıklar.¹⁷

Renan'ın filolojik determinizmi, bir halkın karakterini belirleyen ortak bir "akıl" varsayarken bu aklın en temel belirleyici unsuru olarak da kayıtsız şartsız "dil"i ön plana çıkarır. Bir ırka mensup tüm bireylerin kalıtsal bazı belirleyiciler ekseninde pratik ürettiği yönündeki özcü ön kabul, açıkça ırkçı bir önermedir fakat Renan'ın ırkçılığı, bu kalıtsal eğilimleri biyolojik faktörlerden ziyade dil ile açıklaması hasebiyle Gobineau ya da diğer ırkçılardan ayırır.¹⁸ Akademik uzmanlığını tam olarak "Sâmî aklı" olarak adlandırdığı bu fenomeni araştırmaya adanmış Renan'a göre Semitik dillerin "otoriter" ve "katı" yapısıyla tektanrıcı dinlerin temel karakteristikleri arasında önemli bir bağ vardır.¹⁹ Renan, dinin açıkça karşısında konumlandığı bilimi Doğu-Batı dikotomisinin temel eksenini haline getirirken, Sâmî kökenli üç tektanrıcı dinin de aynı temel (Semitik) karakteristikleri taşıdığını söyler:

Doğanın Sâmî dinlerinin tarihinde oynadığı hiçbir rol yoktur, bunlar tamamen metafiziksel ve psikolojik olgulardır. Sâmî ruhu; tüm o ufuksuzluğu, aşırı basitliği, sanattan, felsefeden ve mitolojiden yoksunluğuyla... aşırı basittir. Tektanrıcılıkta çeşitlilik yoktur... Sâmîler bir şeylerin gelişmesinde yalnızca daha yüksek bir varlığın, Tanrı'nın, ilahi

¹⁷ Ernest Renan, *Histoire Générale et Système Comparé des Langues Sémitiques* (Paris: Calman Lévy, 1878), 4-5.

¹⁸ Dagon, "Ernest Renan and the Question of Race", 46-47. Renan'ın ırkçılığıyla ilgili, literatürdeki en derinlikli yorumlardan bazıları Tzvetan Todorov'a aittir. Todorov, Renan'ı, kendi dönemindeki "popüler ırkçılığın gönüllü bir uygulayıcısı" ve açıkça "anti-Semitik" olarak niteler. Bkz. Tzvetan Todorov, *On Human Diversity: Nationalism, Racism and Exoticism in French Thought*, çev. Catherine Porter (Cambridge: Harvard University Press, 1993), 228.

¹⁹ Olender, *The Languages of Paradise*, 55.

tecellisini görürler. Tanrı dünyayı ve cenneti yaratmıştır, onların bütün felsefesi budur.²⁰

Neticede Sâmi kategorisi, Renan'da açıkça "tamamlanmamış", "eksik" ve "yetersiz" bir irksal gruba gönderme yapar. Hint-Avrupa dillerinin gramatik açıdan sonsuz çeşitliliğiyle Sâmi dillerinin tek tip ve birbirlerine benzer yapısı, Aryan medeniyetinin açık görüşlülüğüyle Sâmi medeniyetinin otoriter yapısının temeli olarak görülür örneğin.²¹ Fakat Renan'ın tarih felsefesinde Sâmi halkların uygarlığa katkıları tamamen yok sayılmaz.²² Bu katkıların içerisinde kendisinin en fazla üzerinde durduğu tektanrıcılık da Renan'ın tamamıyla reddettiği bir olgu değildir.²³ Din, Renan'ın nezdinde, insanlık tarihinde oynadığı önemli rolün ardından, bilim ve teknik vasıtasıyla revize edilmesi gereken bir fenomendir. Esasında onun bütün bilimsel amacının, modern ruhun en önemli bilimsel ihtisas sahası olan filoloji vasıtasıyla, Sâmi aklının çözümlenmesi ve bu çağa uygun bir hale getirilmesi yani sekülerleşmesi olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle Renan, Batı tekniğinin ve biliminin Doğu tektanrıcılığını yeniden biçimlendirmesini ister. Sâmi aklını açığa çıkartmayı hedeflediği tüm çalışmaları da son tahlilde böyle bir sentezin filolojik imkânlarını soruşturmaya yöneliktir.²⁴

Renan'ın, kariyerinin son döneminde "millet" düşüncesi ile ilgili ortaya koyduğu fikirler, onun Sâmi toplulukları anlamlandırma girişiminin başarısızlığının bir kanıtı gibidir.²⁵ 1882'de Sorbonne'da verdiği meşhur seminere dayanan *Qu'est-ce qu'une nation?* (Ulus Nedir?) metni incelendiğinde, Renan'ın akademik kariyerinin

---

²⁰ Ernest Renan, *Études d'Histoire Religieuse* (Paris: Michel Lévy Frères, 1863), 67.

²¹ Olender, *The Languages of Paradise*, 64.

²² Renan'a göre Sâmilerin başlıca erdemleri "dürüstlük, alçakgönüllülük ve seçkin bir ahlak duygusu" ydu. Bkz. Renan, *Études d'Histoire Religieuse*, 359.

²³ Olender'a göre Renan'ın "dogmatik körlüğü", antik Sâmi toplulukların çoktanrılı inançlarından haberi olmasına rağmen, kariyerinin sonuna dek bunu dikkate almamasına yol açmıştır. Bkz. Olender, *The Languages of Paradise*, 67.

²⁴ Renan'da filolojinin modern bilimler arasındaki "kurucu" rolüyle ilgili bkz. Ernest Renan, *L'Avenir de la Science: Pensées de 1848*, (Paris: Calman Lévy, 1890), 138.

²⁵ Christopher Hutton, "Orientalism and Race: Aryans and Semites", *Orientalism and Literature* içinde, ed. Geoffrey P. Nash (New York: Cambridge University Press, 2019), 125.

tamamını adadığı "Sâmî aklı" düşüncesini teorik düzlemde yanlışlayan ve bambaşka bir millet, topluluk fikrine odaklanan düşüncelerle karşılaşılır. En temelde, Sâmî ya da Aryan olması fark etmezsiniz, bir topluluğun pratiklerini belirleyen ve topluluğun dilbilimsel yetisiyle ölçülebilen ortak bir "akıl" olduğu varsayımına dayanan Renan'ın önceki fikirlerinin tersine bu yeni yaklaşım, ulus fikrinin merkezine gayet öznel argümanlar koyar. Modernist/inşacı milliyetçilik kuramlarının temelini oluşturan, milletin "her gün tekrarlanan bir plebisit" şeklindeki tanımı,²⁶ şüphesiz ki Renan'ın daha önceki özcü fikirlerine taban tabana zıt, radikal bir kopuşu ifade eder. Bu değişikliğin sebebiyle ilgili birçok spekülasyon yapılagelmiştir ve genellikle Sedan Muharebesi sonrası Alman-Fransız ilişkilerinin bozulması, Alsace-Lorraine meselesi gibi olaylar üzerinden Renan'ın fikriyatındaki değişim açıklanmıştır.²⁷

2. RENAN VE FENİKELİLER

Sâmî araştırmalarındaki otorite rolünün yanında Renan, aynı zamanda Fenike arkeolojisi ve antropolojisinin modern döneme taşıyıcısı unvanına sahiptir.²⁸ Renan ne Suriye ve Lübnan'a politik bir ajandayla giden ilk Fransız gezgindir ne de Fenikelilerle ilgili kendisinden önce bilinmeyen çok önemli keşifleri yapmış bir antropologdur. Bir Sâmî antropoloğu ve Şarkiyatçı olarak Renan'ın önemi; bölgeye Fenike bağlantısını araştırmak için giden ilk Batılı olmasıdır. Bu bakımdan Lübnan-Fenike denkliliğini kuran Şarkiyatçı söylemin kökeni Renan'dır ve bu söylemi geliştiren ya da bir şekilde bu söylemin içerisinde metin üreten her Şarkiyatçı veya Lübnan

---

²⁶ Ernest Renan, *Qu'est-ce Qu'une Nation?* (Paris: Calman Lévy, 1882), 27.

²⁷ Philip Spencer ve Howard Wollman, *Milliyetçilik*, çev. Kübra Kelebekoğlu, (İstanbul: Tohum Yayıncılık, 2020), 185-186. Renan, 1870 yılındaki bir yazısında "Fransa ile Almanya arasındaki olası bir savaşı her zaman uygarlığın başına gelebilecek en büyük talihsizlik olarak görmüşümdür" der. Tıpkı Gobineau gibi, Alman akademisindeki antropolojik ırk yaklaşımına gönülden bağlı olan Renan'ın 1871 sonrasında millet fikriyle ilgili düşüncelerinin "yurttaşlık" eksenine kayması, onun açısından sarsıcıdır. İlgili metin için bkz. Ernest Renan, "The War Between France and Germany", *What is a Nation and Other Political Writings* içinde, ed. M.F.N. Giglioli (New York: Columbia University Press, 2018), 136-158.

²⁸ Asher Kaufman, *Reviving Phoenicia: The Search for Identity in Lebanon* (New York: IB Tauris, 2014), 21-22.

milliyetçisi, fikirsel bir soy kütüğü üzerinden kendi kökenini Renan'a dayandırmak mecburiyetindedir.

Mission de Phénicie öncesinde Renan'ın Fenikelilerle ilgili görüşleri, büyük oranda kendisinden önceki Şarkiyatçıların bu konudaki metinlerine ve özellikle derin hayranlık içerisinde olduğu Grek-Latin literatürünün verilerine dayanır. Bu doğrultuda Renan, Fenike'yi bütünlüklü bir siyasal konsept, Fenikelileri de "millet" olarak görme eğilimindedir. Renan, Fenikelileri Semitik bir topluluk olarak adlandırır ki 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Fenikelilerin Hâmî kökenli olduklarını söyleyen Kutsal Kitap ve ona dayanan antropoloji-filoloji geleneği adam akıllı terk edilmiştir.²⁹ "Bochart'ınki gibi yüzeysel etimolojiler" ve "Movers'ın vasat karşılaştırmalı filolojisi"ni eleştiren Renan, Fenikelilerin Sâmi karakterlerinin kolonilere yayılmadığını, dolayısıyla eski Fenike denizaşırı yerleşimlerinin Semitik antropolojinin kapsamına girmediğini öne sürerken açıkça Yunan medeniyetindeki Fenike katkısını sınırlandırmaya çalışır.³⁰ Renan'ın Sâmi teorisi, Semitik halkların tamamına sirayet eden ortak bazı eğilimler temelinde şekillendiğinden, Fenikelilerin İbrânîler ve Araplar ile benzer özellikleri üzerinde özellikle durulur. Örneğin Renan'a göre "Fenike dili, neredeyse saf İbrânîce'dir"³¹ ve "Fenikelilerin Baal'i ve Suriyelilerin El'i" ile "Arapların Allah'ı" kategorik olarak aynıdır.³²

Renan, 1858 yılında meşhur Fenikeli rahip Sankhuniathon ve Philo'nun *Fenike Tarihi* üzerine bir makale yayımlar. Burada özellikle Fenikelilerin Bâbil dini ve kültüründen etkilendiklerini vurgular ve Sâmi halkların tamamında görülen "tarihselleştirme" eğiliminden söz eder.³³ Renan'ın Fenikelilerden günümüze kalan

²⁹ Renan, *Histoire Générale*, 6, 26 ve pek çok yerde; Renan, *Études d'Histoire Religieuse*, 85.

³⁰ Renan, *Histoire Générale*, 52.

³¹ Renan, *Études d'Histoire Religieuse*, 91

³² Ernest Renan, *Nouvelles Considérations sur le Caractère Général des Peuples Sémitiques et en Particulier sur Leur Tendance au Monothéisme* (Paris: Imprimerie Impériale, 1859), 34.

³³ Ernest Renan, "Mémoire sur l'Origine et le Caractère Véritable de l'Histoire Phénicienne qui Porte le Nom de Sanchoniathon", *Mémoires de l'Institut National de France*, 23/2 (1858): 252-253.

yegâne birincil kaynak olan Philo'nun metni üzerinde özellikle durması, onun bu konudaki bilgisini gösterir ki bu bilginin Sacy'nin öğrencisi Quatremère ile kurduğu yakınlıktan gelmesi muhtemeldir.³⁴ Renan, makalesinde Fenikelilerin tek bir millî kimliği benimsediklerini kabul eder görünür³⁵ ve Philo'nun çalışmasının Fenike kültürünün bir savunusunu yaratma isteğinden doğduğunu söylerken, Fenike'yi coğrafi bir bölgeden ziyade siyasi bir oluşum olarak ele alır.³⁶

Nihayetinde Renan'ın genel olarak Sâmililer ve özel olarak da Fenikelilerle ilgili çalışmaları, imparator III. Napolyon'un ilgisini çeker. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Fransız dış politikası, deniz aşırı faaliyetlere eğilmek ve özellikle Ortadoğu'da etkin olmak üzerine kuruludur. Bu sebeple Fransız kolonyal politikalarını takip edecek bilimsel misyonların ve teknik metinlerin sayısı, III. Napolyon döneminde belirgin bir şekilde artar. Napolyon'un ve Renan'ın ortak arkadaşı Hortense Lacroix vasıtasıyla gerekli ayarlamalar yapılır ve 1860 yılının Ağustos ayında Renan ile beraberindeki Fransız bilimsel heyeti, Beyrut limanına çıkar.³⁷ Esasında bu ziyaret, Renan'ın çoktandır tasarladığı geniş kapsamlı Hıristiyanlık tarihi projesi için bulunmaz bir fırsattır ve gerçekten de sekiz ciltlik *Histoire des Origines Christianisme* (Hıristiyanlığın Kökenlerinin Tarihi) serisinin ilk kitabı *Vie de Jésus* (İsa'nın Hayatı) bu gezi sırasında kaleme alınır, 1863 yılında Paris'te yayımlanır. Fakat Renan'ın Levant gezisinin asıl önemi, bölgenin o yıllarda Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında kanlı bir iç savaşa ev sahipliği yapmasıdır. III. Napolyon, açıkça Cebel-i Lübnan Krizi'ni kullanarak Mârûnîler ve diğer bölge

---

³⁴ Quatremère, Renan'ın hayranlık duyduğu az sayıdaki Fransız Şarkiyatçılardan biridir ve henüz yirmi dört yaşındayken onun hakkında yazdığı bir makaleye bakılırsa, kendisini Şark araştırmalarına yönlendiren başlıca isimlerden biri de odur. Ernest Renan, "Notice sur Et. Quatremère", *Œuvres Complètes*, c. 1, (1947) akt. Tahmouress Sadjedi, "Bicentenaire de la Naissance d'Etienne-Marc Quatremère", *Journal des Savants*, 1/1 (1983): 23.

³⁵ Bibloslu Philo'nun "Fenikeli" olarak nitelendirildiği cümleler bunu kanıtlar. Bkz. Renan, "Mémoire", 280, 287.

³⁶ Renan, "Mémoire", 333, 4. dipnot.

³⁷ Christian Julien Robin, "La Mission d'Ernest Renan en Phénicie", *Publications de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 22/1 (2011): 140-141.

Hıristiyanları nezdinde nüfuzunu arttırmak ister. Bu sebeple Fransız arkeolog François Lenormant ve diplomat Baptistin Poujoulat gibi isimler de bölgeye giderek raporlar sunar.³⁸ Dolayısıyla Renan'ın Fenike misyonu, en temelde Lübnan'ı modern bir Fenike görünümünde "kurmanın" bilimsel temellerini soruşturma yönünde *Description d'Égypt* tipi bir metin olarak ele alındığında, 1860 yılının bu girişim için oldukça uygun bir zaman olduğu ortadadır.

1860 Ağustos'unda başlayan misyon, Renan'la birlikte Lübnan'a gelen kız kardeşi Henriette'nin Eylül 1861'de sıtma sebebiyle hayatını kaybetmesinin ardından sonlanır.³⁹ Renan, bilimsel kazılarda çıkarılan yaklaşık 120 parça Fenike eserini Louvre Müzesi'ne gönderir ve ilerleyen çalışmalarında kullanacağı pek çok el yazmasını beraberinde Fransa'ya götürür. Seyahatinin ürünü çalışması *Mission de Phénicie* 1864 yılında Paris'te yayımlanır ve Renan da prestijli Collège de France'da İbrânice kürsüsüne atanır.⁴⁰ 1864-1865 yılları arasında bir Levant ziyareti daha gerçekleştirir ve Lübnan ile Suriye'yi tekrar ziyaret etmesinin yanında Mısır, Yunanistan ve Anadolu'yu da gezer.

Renan'ın *Mission de Phénicie*'sinde, açıkça onun Fenikeliler ve hatta Sâmîler hakkındaki görüşlerinin değişimi izlenebilir. Her şeyden önce Renan bu bilimsel misyonun sonuçlarından büyük oranda

---

³⁸ 1860-61 Krizi, Fransa'nın Bilâdüşşam üzerindeki kolonyal politikaları için bir milat konumundadır ve her ne kadar III. Napolyon'un girişimleri 1861 yılında Mutasarrıflık sisteminin kurulmasıyla başarısız olsa da I. Dünya Savaşı sonrası politikaların da başlangıç noktasını oluşturur. Konuyla ilgili bkz. Namık Sinan Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasinin İzinde* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), 398-402.

³⁹ Renan'ın kendisi de sıtmaya yakalanır fakat atlatır. Henriette, Biblos'ta Notre Dame Kilisesi'ne defnedilir ve kardeşi Ernest ile birlikte Biblos-Amsit'te ikamet ettikleri Kallab ailesinin evi müzeye çevrilir. Bkz. Robin, "La Mission d'Ernest Renan en Phénicie", 131-132.

⁴⁰ Fakat *Vie de Jésus*'nün 1863'de yayımlanması ve Renan'ın Collège de France dersleri, onun dindar çevrelerce eleştirilmesine yol açacaktır. Özellikle *Vie de Jésus*'de İsa'nın tüm tanrısal özelliklerinden azade saf Sâmî aklının ürünü bir portre olarak ele alınması çokça eleştirilir. Renan, Kilise tarafından aforoz edilir ve bir süre sonra ders vermesi de yasaklanır. Bkz. Irwin, *Oryantalistler ve Düşmanları*, 171-172.

rahatsızdır ve gerek arkeolojik kalıntıların gerekse bulduğu yazıtların tatmin edici olmadığını söyler:

Fenike antikitesi, tüm antikiteler içerisinde en parçalanmış ve en kötü durumda olanıdır... Bir ülkede anıtların korunmasının iki koşulu vardır: Biri ulusun dehasına ve doğrudan ulusa bağlı olarak ülkenin toprağının ve ikliminin olumlu veya olumsuz etkisine diğeri ise milletin içinden geçtiği tarihsel koşullara dayanır. Örneğin Mısır, kendisini var olan en olağanüstü fenomen olarak sunar... Fenike'nin ise tam tersi bir kaderi olduğunu söyleyebiliriz. Fenike ve Lübnan, yüksek ve orta antik çağlarla ilişkisi bakımından, en kötü durumdaki kalıntılara sahip yerdir.⁴¹

Renan'ın Lübnan'da gördüklerinden memnun olmamasının başlıca sebebi, yolculuk öncesinde Fenike ile ilgili düşündüğü ve büyük oranda Grek-Latin kaynaklarına dayanan görüşlerinin yanlışlanmasıdır. Görüldüğü üzere Renan, Fenikelileri bütünlüklü bir konsept içerisinde siyasî olarak birleşik bir yapı şeklinde düşünmekte hatta açıkça Fenike'nin bir "ülke" olduğunu belirtmekteydi. Seyahat sonrasındaki düşünceleri ise Fenike'nin siyasî bir mevcudiyetten ziyade coğrafî bir kavram olduğu yönündedir:

Fenike bir ülke değil, oldukça dar bir hat üzerinde sıralı bir dizi limandı. Birbirleri arasında on ya da on iki fersah mesafe bulunan bu şehirlerde, Yunan sitelerine benzer bir hayat yaşanıyordu. Fenike uygarlığı (doğusundaki) dağlara doğru yayılmadı ve Suriye nüfusu üzerinde çok az bir etkisi vardı. Yunan hâkimiyetinden önce Lübnan, Coele Suriye (Bekaa) ve Suriye tamamen geri kalmış bölgelerdi. Yazıtlardan öğrenebildiğimiz kadarıyla buralardaki yollar ki pek geçilebilir değillerdir, çoğunlukla Roma döneminde yapıldı.⁴²

Renan'a göre, bazen bir "halk" bazen de "ulus" olarak adlandırıldığı Fenikelilerin "sanattaki bayağılıkları günümüzde onların yerleştiği yerdeki insanlara da sirayet etmiştir."⁴³ "Hıristiyan ya da Müslüman olması fark etmeksizin Lübnan ırkı put kırıcıdır ve sanattan bihaberdir" diyen Renan,⁴⁴ bölgedeki Mârûnîlerin "bu topraklarda daha önce hiçbir paganın yaşamadığı yönünde güçlü bir

⁴¹ Ernest Renan, *Mission de Phénicie* (Paris: Imprimerie Impériale, 1864), 815, 817.

⁴² Renan, *Mission de Phénicie*, 836.

⁴³ Renan, *Mission de Phénicie*, 830.

⁴⁴ Renan, *Mission de Phénicie*, 818.

inançları” olduğunu söyler.⁴⁵ Renan, Mârûnileri “soyları Antakya’daki çok eski bir Hıristiyan cemaatine” dayanan ve Ortodokslardan kaçarak Lübnan dağlarına sığınan Katolik bir topluluk olarak tanımlar.⁴⁶ “Yarı vahşi ya da donuk zekâlı, aşığı” bir halk olan Müslümanların aksine “doğuştan gelen yetenekleri” ile Mârûniler, Renan’a göre tam bir “ulus” görünümündedir.⁴⁷

Renan, Sâmi kökenli üç dini hemen her zaman aynı kapsam içerisinde ele alsa da İslam’ın ve Müslümanların bu gelenek içerisindeki en “negatif” unsuru oluşturdukları yönündeki düşüncesini hiçbir zaman gizlemez. Bugün Paris Ulusal Kütüphanesi’nde sergilenen, Renan’ın Levant’ta bulunduğu sıralarda siyah bir not defterine düştüğü şu satırlar, onun İslam’a dönük bakışını açıkça ortaya koyar:

Kötülükten yeterince nefret etmemekle, ona boyun eğmekle kendini suçlayan, insanların en ılımlısı olan ben, İslam’a acımıyorum. Müslümanlığa rezil bir ölüm diliyorum ve onu susturmak istiyorum. Evet, Doğu Hıristiyanlaştırılmalı, Doğu Hıristiyanlarının değil, Batı Hıristiyanlarının yararına.⁴⁸

Renan için “tipik Sâmi” tam olarak Müslüman Arap’tır.⁴⁹ Fakat onun *Mission*’u açısından asıl ilgi çekici olan nokta, Fenikelilerin Renan’ın Semitik arketipine hiçbir şekilde uymamalarıdır. Çoktanrılı dinleri, çöl değil kent devletlerinde yaşamaları, göçebelikten uzak olmaları, Sâmîlerin aksine kolonizasyondaki ve denizcilikteki maharetleriyle en önemlisi bilimden uzak Sâmi aklına uymayacak bir şekilde alfabeği geliştirmeleri, Fenikelileri Renan’ın Sâmi tipolojisinden açıkça uzak bir konuma yerleştirir. Renan da bu sorunun bilincinde gözükür. *Histoire Générale*’in Fenikelilere ayrılan bölümünün alt başlıklarından biri bunu kanıtlar: “Açık bir tez: Fenike

---

⁴⁵ Renan, *Mission de Phénicie*, 335.

⁴⁶ Renan, *Mission de Phénicie*, 217.

⁴⁷ Renan, *Mission de Phénicie*, 13.

⁴⁸ Akt. Olender, *The Languages of Paradise*, 170, 32. dipnot.

⁴⁹ Samuel Jackson, "Phoenicians and Assyrians Versus the Roving Nomad: Western Imperialism, Western Scholarship and Modern Identity", *Gilgames and the World of Assyria: Proceedings of the Conference Held at Mandelbaum House, the University of Sydney, 21-23 July, 2004* içinde, ed. Joseph Azize ve Noel Weeks (Leuven: Peeters Publishers, 2007), 210.

medeniyetinin karakteri Semitik değildir.”⁵⁰ Fenikelilerin Sâmi karakterine uygun olmayan “problemlî” yapısı, onların Renan tarafından “Aryan ırka en yakın Sâmîler” kategorisine yerleştirilmelerini zorunlu kılar.

Fenikeliler, Renan için Sâmîlerin en makbulüyen Mârûnîler de açıkça Doğu Hıristiyanlarının en makbulüdür ve doğrudan Lübnan Mârûnîlerini Fenikelilerin ataları olarak tanımlamasa da ikisi arasındaki bazı yakın özellikler, Renan’ın dikkatini çekmiş gibidir. Mârûnîlerin konuştukları Arapça diyalektinin Fenike diliyle bazı benzerlikleri üzerinde durması bunu kanıtlar.⁵¹ Öte yandan Renan’ın, Mârûnîlerin kökenleri ile ilgili yaptığı tek yorum onların Antakya taraflarından geldikleridir ve Fenike ırkının da önce Helenizm ve Hıristiyanlık ardından da İslam tarafından “sahneden silindiği” konusunda gayet emindir.⁵²

Son tahlilde Renan, Mârûnîler ile Fenikeliler arasında doğrudan bir bağlantı görmese de “etnik” anlamda olmayacak şekilde, bu iki halk arasında bir ilişki kurar. Bu ilişki, açık bir şekilde hem Fenikelilerin hem de Mârûnîlerin çevrelerindeki Sâmi karakterli halklardan farklarına dayanır ve Renan’ın bu “kasıtsız” etkisi, bağımsız Lübnan fikrinin temelini oluşturacaktır. Bu etki, tıpkı Renan’ın biyolojik bir ırkçılık fikri geliştirmese de bu yöndeki düşünceleri etkilemesi gibi, kasıtsızdır ya da “doğrudan” değildir zira “makbul Sâmi” kategorisinin bir diğer üyesi olarak gördüğü Asurluları açıkça bugünkü Keldânîlerin atası olarak değerlendiren Renan,⁵³ benzer bir bağlantıyı Fenikeliler ile Mârûnîler arasında da kurma imkânına sahiptir. Fakat Renan’ın düşüncelerinden çok bu düşüncelerinin yorumlanması ya da başka bir deyişle milliyetçi söylem içerisinde kullanımı belirleyici olacaktır.⁵⁴

---

⁵⁰ Renan, *Histoire Générale*, 514.

⁵¹ Renan, *Histoire Générale*, 193.

⁵² Renan, *Mission de Phénicie*, 838.

⁵³ Renan, *Histoire Générale*, 215.

⁵⁴ Renan, bu bakımdan bir diğer Fransız Şarkiyatçı yazar Leon Cahun (Ö. 1900) ile karşılaştırılabilir. Renan’ın *Mission de Phénicie*’sinin Lübnan milliyetçiliği üzerinde bıraktığı etkinin bir benzerini Cahun’un *Introduction a l’Histoire de l’Asie*’si Türk milliyetçiliği üzerinde bırakmıştır.

SONUÇ

Bir antropolog, filolog ve Şarkiyatçı olarak Renan'ın Lübnan açısından önemi, bir Fransız kolonyal inisiyatifi olarak somutlaşan Lübnan fikrinin en çekirdeğindeki konsept olarak Fenike mitini 19. yüzyıl sonunda gündeme getirmesinden ve daha da önemlisi modern Lübnan'ı Fenike'ye eşleştiren temsiliyet sürecine yaptığı katkıdan gelir. Ortadoğu'da I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan diğer manda ulus-devletlerinin aksine Lübnan, teritoryal ve kültürel meşruiyetini çok daha "derin" ve "kadim" bir kaynaktan almasıyla ayrılır. Lübnan'ın antik zamanlarda kaynağını bulan bir devamlılık zinciri üzerinden günümüze dek mevcut olduğu yönündeki söylem biçimiye Renan başta olmak üzere 19. yüzyılın Fransız Şarkiyatçıları tarafından temelleri atılan bir eşleştirme pratiğiyle anlam kazanır.

Renan, Lübnan'ın Hıristiyan sakinleri Mârûnîler ile Fenikeliler arasında doğrudan bir devamlılık bulunduğunu ifade etmese de bölge halkının Fenikeliler ile olan irtibatını sık sık anırtır. Bu bağlamda örneğin, filolojik bir yaklaşımla Mârûnîlerin konuştuğu Arapça diyalektiği ile Fenike lisanı arasında birtakım benzerliklerin üzerinde durur. Fakat Renan'ın Fenikeliler ile modern Lübnanlılar arasında kurduğu benzerlik, esas olarak sübjektif bazı önermeler temelinde anlam kazanır.

Antropolojik ve filolojik çalışmalarının yanında milliyetçilik literatüründe kuramsal tartışmalarda da (genellikle "plebisit" referansı üzerinden) adı sıklıkla anılan Renan'ın, görüldüğü üzere bu konudaki fikirleri bütüncül ve tutarlı değildir. Onun biyolojik olmaktan öte dil temelli ırkçılığı, bir topluluğun konuştuğu lisanın niteliğini ırksal mükemmelliğin merkezine yerleştirirken bu kapsamda (Arap-Müslüman kişiliği üzerinden somutlaşan) Sâmi toplulukların "düşük" ve "tamamlanmamış" bir kategori olarak okunması söz konusudur. Öte yandan bu, Renan'ın son devirlerinde savunduğu ve inşacı milliyetçilik kuramcılarına temel oluşturan, milletin "her gün tekrarlanan bir referandum" olduğu ya da "hatıralar" üzerinden topluluğun karakterinin belirlendiği yaklaşımına taban tabana zıt bir teorik pozisyonu ifade eder.

Renan için Lübnan'ın çağdaş sakinleri - ama en başta Hıristiyan topluluklar- ile Fenikeliler arasındaki tarihsel devamlılık hattı nesnel değil öznel bazı unsurlar vasıtasıyla somutlaşır. Bölge halkının kozmopolitliği, ticarete yatkınlığı ya da Akdenizliliği gibi sübjektif esaslar, Fenikelilerden miras alınan "millî" karakterin korunduğunu gösterir. Lübnan'ı bir "Yeni Fenike" olarak tahayyül eden ve onu bu şekilde çevresinden "istisnai" bir pozisyonda kuran temsilîyet biçimiye modern Lübnan düşüncesini teoride ve pratikte mümkün kılan *raison d'être*'yi ifade eder.

KAYNAKÇA

- Barry, William Francis. *Ernest Renan*. New York: Charles Scribner's Sons, 1905.
- Dagon, Jane Victoria. "Ernest Renan and the Question of Race". Doktora Tezi. Louisiana State University, 1999.
- Gobineau, Joseph Arthur de. *İnsan Irklarının Eşitsizliği*. Çeviren. Serkan Acar. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.
- Harpham, Geoffrey Galt. "Roots, Races, and the Return to Philology". *Representations*. 106/1 (2009): 34-62.
- Hutton, Christopher. "Orientalism and Race: Aryans and Semites". *Orientalism and Literature* içinde, ed. Geoffrey P. Nash, 117-133. New York: Cambridge University Press, 2019.
- Irwin, Robert. *Oryantalistler ve Düşmanları*. Çeviren: Bahar Tırnakçı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Jackson, Samuel. "Phoenicians and Assyrians Versus the Roving Nomad: Western Imperialism, Western Scholarship and Modern Identity". *Gilgamesh and the World of Assyria: Proceedings of the Conference Held at Mandelbaum House, the University of Sydney, 21-23 July, 2004* içinde, ed. Joseph Azize ve Noel Weeks, 207-225. Leuven: Peeters Publishers, 2007.
- Kaufman, Asher. *Reviving Phoenicia: The Search for Identity in Lebanon*. New York: IB Tauris, 2014.

- Leopold, Joan. "Ernest Renan (1823–1892): From Linguistics and Psychology to Racial Ideology (1840s to 1860s)". *Historiographia Linguistica*. 37/1-2 (2010): 75-104.
- Leoussi, Athena S. "Nationalism and Racial Hellenism in Nineteenth-Century England and France". *Ethnic and Racial Studies*. 20/1 (1997): 42-68.
- Marenbon, John. "Ernest Renan and Averroism: The Story of a Misinterpretation". *Renaissance Averroism and Its Aftermath: Arabic Philosophy in Early Modern Europe* içinde, ed. Anna Akasoy ve Guido Giglioni, 273-283. New York: Springer, 2013.
- Mott, Lewis Freeman. *Ernest Renan*. New York: D. Appleton, 1921.
- Olender, Maurice. *The Languages of Paradise: Race, Religion and Philology in the Nineteenth Century*. Cambridge: Harvard University Press, 1992.
- Pommier, Jean. *La Pensée Religieuse de Renan*. Paris: F. Rieder, 1925.
- Renan, Ernest. "Mémoire sur l'Origine et le Caractère Véritable de l'Histoire Phénicienne qui Porte le Nom de Sanchoniathon". *Mémoires de l'Institut National de France*. 23/2 (1858): 241-334.
- Renan, Ernest. *Essais de Morale et de Critique*. Paris: Michel Levy Frères, 1859.
- Renan, Ernest. *Nouvelles Considérations sur le Caractère Général des Peuples Sémitiques et en Particulier sur Leur Tendance au Monothéisme*. Paris: Imprimerie Impériale, 1859.
- Renan, Ernest. *Études d'Histoire Religieuse*. Paris: Michel Lévy Frères, 1863.
- Renan, Ernest. *Mission de Phénicie*. Paris: Imprimerie Impériale, 1864.
- Renan, Ernest. *Histoire Générale et Système Comparé des Langues Sémitiques*. Paris: Calman Lévy, 1878.
- Renan, Ernest. *Qu'est-ce Qu'une Nation?*. Paris: Calman Lévy, 1882.

- Renan, Ernest. *L'Avenir de la Science: Pensées de 1848*. Paris: Calman Lévy, 1890.
- Renan, Ernest. *The War Between France and Germany*. Çeviren: M.F.N. Giglioni. New York: Columbia University Press, 2018.
- Robin, Christian Julien. "La Mission d'Ernest Renan en Phénicie". *Publications de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*. 22/1 (2011): 125-154.
- Rose, Paul Lawrence. "Renan versus Gobineau: Semitism and Anti-semitism, Ancient Races and Modern Liberal Nations". *History of European Ideas*. 39/4 (2013): 528-540.
- Sadjadi, Tahmouress. "Bicentenaire de la Naissance d'Etienne-Marc Quatremère". *Journal des Savants*. 1/1 (1983): 19-32.
- Said, Edward. *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. Çeviren: Berna Yıldırım. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Spencer, Philip ve Howard Wollman. *Milliyetçilik*. Çeviren: Kübra Kelebekoğlu. İstanbul: Tohum Yayıncılık, 2020.
- Stone, Jon. "Introduction". *The Essential Max Müller: On Language, Mythology and Religion* içinde, ed. Jon Stone, 1-25. New York: Palgrave Macmillan, 2002.
- Stroumsa, Guy G. *The Idea of Semitic Monotheism: The Rise and Fall of a Scholarly Myth*. New York: Oxford University Press, 2021.
- Todorov, Tzvetan. *On Human Diversity: Nationalism, Racism and Exoticism in French Thought*. Çeviren: Catherine Porter. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- Turan, Namık Sinan. *İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasisinin İzinde*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.